

Перспективи розвитку продовольчого сектору України в контексті створення зони вільної торгівлі з ЄС

Проаналізовані висунуті вітчизняними та закордонними вченими аргументи щодо потенційних переваг та ризиків для вітчизняного продовольчого сектору в зв'язку з перспективою підписання Україною Угоди про асоціацію та створення зони вільної торгівлі з ЄС. Досліджено вплив активізації європейської інтеграції України на формування взаємовідносин з Російською Федерацією та іншими країнами Митного союзу в агропродовольчій сфері.

Ключові слова: сільськогосподарське виробництво, зона вільної торгівлі, Європейський Союз, Угода про асоціацію, Російська Федерація.

На сьогодні Україна стоїть на порозі підписання Угоди про асоціацію з ЄС, яка повинна прийти на заміну Угоді про партнерство та співробітництво. Однією з найважливіших складових нової Угоди є створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС (далі – ЗВТ), що передбачає посилення економічної співпраці на основі попередніх переговорів щодо вступу нашої держави до Світової організації торгівлі (далі – СОТ).

Участь України у ЗВТ і СОТ має свої переваги та недоліки з огляду на перспективи подальшого функціонування вітчизняної економіки. Проте вітчизняні вчені та дослідники поки що не дійшли консенсусу з цього питання, висловлюючи часто суперечливі думки з приводу можливого впливу на розвиток нашої держави поглиблення її співробітництва з ЄС. Причому, наводяться прямо протилежні аргументи: від повного несприйняття та пророкування Україні колоніальної залежності (А. Горохов) [1], до цілковитого схвалення (І. Кобута) [2]. Окремо вирізняються пропозиції щодо необхідності розважливого ставлення до будь-яких нововведень і потреби у попередній підготовці відповідної нормативно-правової та інституційної бази (В. Горжеев) [3]. Певна увага приділяється й проблемі функціонування АПК України в нових умовах, однак науково-методична база відповідних досліджень потребує свого подальшого удосконалення, що і обумовлює мету цієї статі.

Насамперед це стосується виявлення можливого негативного впливу на агропродовольчий сектор України обмежувальних санкцій з боку Росії та інших країн Митного союзу (далі – МС) в разі підписання нашою державою Угоди про асоціацію з ЄС. Адже, враховуючи високий рівень політичної централізації економік країнах МС, цілком логічним є припущення про можливість посилення тарифних і особливо нетарифних обмежень щодо експорту українського продовольства на їх ринки.

Водночас, експерти зазначають, що членство Росії в СОТ (а також наближення впритул до цього членства Казахстану), унеможливить використання широкого арсеналу захисту країнами МС власних продовольчих ринків від українського експорту сільськогосподарських товарів, у зв'язку з чим, швидше за все, поступово активізуватиметься застосування вже апробованих російською владою таких протекціоніст-

ських інструментів, як фітосанітарний контроль, технічні стандарти, митні процедури тощо [4].

Проте дієвість цих заходів значною мірою нівелюватиметься низкою об'єктивних економічних передумов і процесів, які розвиваються у зовнішньоторговельному співробітництві України з країнами Митного союзу, зокрема:

- правилами і процедурами СОТ, які обмежують можливості застосування нетарифних обмежень для захисту ринків;
- переходом України на європейські стандарти якості продовольчих товарів у разі укладення Угоди про ЗВТ з ЄС, що позбавить країни МС, насамперед Росію, значної кількості аргументів на користь введення нетарифних обмежень, зумовлених нібито недостатньою якістю українських продовольчих товарів (м'ясних виробів, сирно-молочної продукції, карамелі тощо);
- відносно низькою загальною часткою сільськогосподарської продукції та продовольчих товарів у вітчизняному експорті до Росії та країн МС (у 2011 р. провідне місце в експорті з України до РФ посідали: продукція машинобудування (32%), чорні метали та вироби з них (21%), мінеральні продукти (16,2%); на частку сільськогосподарської продукції припадало 12% і лише 5,4% становили готові харчові продукти) [5; 6]. У 2012 р. частка експорту сільськогосподарської продукції з України до Російської Федерації становила близько 2% від загальної суми експорту до РФ (основні сільськогосподарські товари, якими здійснювалась торгівля між Україною та Росією у 2012 р. та їх обсяги наведені у табл. 1).
- значним потенціалом розвитку прикордонної торгівлі між Україною та Росією і Білоруссю, що сприятиме подоланню нетарифних обмежень через активізацію прямих транскордонних контактів між мешканцями прикордонних територій цих держав (як це має сьогодні місце у транскордонному товарообміні України з Польщею, Словаччиною та Угорщиною);
- можливістю реекспорту українського продовольства на ринки країн МС через треті країни (Прибалтійські держави, Вірменію, Азербайджан, Туркменістан тощо).

На думку експертів Центру Разумкова, торговельно-економічні стосунки України з країнами МС не зазнають суттєвих змін за сценарію, якщо наша держава збереже чинний статус партнера по ЗВТ СНД та враховуючи багаторічний досвід співпраці з РФ, Білоруссю та Казахстаном. Разом з тим, певний негативний ефект може виникнути внаслідок тенденцій відхилення торгівлі, що незначно проявилися в перші два роки діяльності МС. Оскільки зовнішня торгівля України є більш лібералізованою, ніж країн Митного Союзу, зокрема Росії, та загалом відповідає міжнародним стандартам і правилам Світової організації торгівлі, малоймовірно, що країни МС зможуть суттєво вплинути на структуру імпорту всупереч інтересам України та застосувавши обмежувальні заходи, які не використовувались раніше і до яких Україна з огляду на наявний (як позитивний, так і негативний досвід співпраці) була б не готова [8, с. 51].

Більше того, обмежувальна політика з боку Росії та інших країн МС щодо українського продовольчого імпорту може обернутися низкою

Таблиця 1

Структура торгівлі України з Російською Федерацією у 2011-2012 рр. [7]

Вид товару	Експорт			Імпорт		
	тис. дол. США	у % до 2011	у % до загаль- ного обсягу	тис. дол. США	у % до 2011	у % до загаль- ного обсягу
Усього	17 631,0 749,5	89,0	100,0	27 418 296,1	94,1	100,0
живі тварини	1 324,9	63,3	0,0	296,4	197,1	0,0
м'ясо та істівні субпродукти	227 287,1	181,1	1,3	-	-	-
риба і ракоподібні	13 043,6	84,6	0,1	15 342,2	123,4	0,1
молоко та молочні продукти, яйця птиці: натуральний мед	356 043,1	80,3	2,0	33 546,0	89,8	0,1
інші продукти тваринного походження	1 852,0	195,4	0,0	559,5	109,5	0,0
живі дерева та інші рослини	573,5	69,5	0,0	2,0	136,3	0,0
овочі	53 777,0	87,0	0,3	608,4	68,5	0,0
істівні плоди та горіхи	26 082,8	93,4	0,1	191,1	180,0	0,0
кава, чай	1 127,8	132,4	0,0	73 516,8	98,0	0,3
зернові культури	8 296,8	29,7	0,0	3 836,0	143,2	0,0
продукція борошномельно-круп'яної промисловості	21 226,5	91,5	0,1	14 713,3	96,3	0,1
насіння і плоди олійних рослин	24 049,6	109,6	0,1	904,6	152,8	0,0
шелак природний	293,8	324,5	0,0	100,2	104,1	0,0
жири та олії тваринного або рослинного походження	110 389,9	51,2	0,6	34 798,3	105,0	0,1
продукти з м'яса, риби	50 727,2	139,3	0,3	36 906,0	116,1	0,1
цукор і кондитерські вироби з цукру	80 281,70	83,9	0,5	43 106,5	107,5	0,2
какао та продукти з нього	441 665,20	103,4	2,5	102 868,70	101,8	0,4
готові продукти із зерна	137 515,50	124,3	0,8	55 225,40	100,5	0,2
продукти переробки овочів	170 073,90	121,2	1	18 145,50	136,4	0,1
різні харчові продукти	64 586,00	161,5	0,4	93 975,50	103,7	0,3
алкогольні і безалкогольні напої та оцет	206 797,50	105,1	1,2	57 818,30	110,7	0,2
залишки і відходи харчової промисловості	4 662,50	53,1	0	39 619,50	73,8	0,1
тютюн і промислові заміники тютюну	718,1	37		105 088,0	98,9	0,4

За даними: Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2012 році : стат. зб. / у 2-х т. Т. 2. – К. : Державна служба статистики України, 2013. – 239 с. – С. 30-32.

непрямих позитивних ефектів для вітчизняних сільгоспвиробників у довгостроковій перспективі: українські агрофірми будуть змушені шукати ринки збуту в країнах ЄС та Азії, насамперед на основі диверсифікації власної збутової діяльності, впровадження інновацій, пов'язаних із веденням органічного сільського господарства, зниженням енергомісткості аграрного виробництва та харчопереробки тощо. Все це сприятиме підвищенню конкурентоспроможності української продовольчої продукції як на світовому ринку, так і на ринках країн МС / ЄЕП. Адже основними причинами низької конкурентоспроможності українських агровиробників сьогодні є висока енергомісткість, застарілі технології, невідповідність світовим стандартам якості, неефективний агромаркетинг.

Фактично енергоємність економіки України є у три-чотири рази більшою, ніж у наших найближчих сусідів – країн Євросоюзу: Польщі, Чехії, Угорщини та навіть країн СНД (Казахстану, Російської Федерації, Білорусі) [9, с. 89-90].

Агропромисловий комплекс України є споживачем значної кількості енергії, окупність якої на сьогодні дуже низька. Варто сказати, що за сучасних умов господарювання кожна вкладена на вирощування культурних рослин одиниця енергії забезпечує її приріст із врожаєм на рівні 30-50 % , тоді як цей показник за належних умов ведення господарства повинен становити не менше 100 % [10, с. 86].

Нині ж у сільському господарстві серед галузей української економіки енергоефективність є мінімальною – лише 33% від рівня ЄС. Причому, споживання енергоресурсів на один гектар оброблюваної землі в Україні навіть менше, ніж у ЄС – 100 кг палива в нафтовому еквіваленті проти 140 кг. Причина полягає у низькій врожайності і продуктивності вітчизняного аграрного сектору. Наприклад, якщо в Німеччині врожайність пшениці сягає 80 ц/га, в Польщі – 40 ц/га, то в Україні – в середньому близько 20-25 ц/га. У той же час частка аграрного сектору в загальному енергоспоживанні і доданій вартості є невеликою, лише близько 3% . Підвищення його енергоефективності до рівня ЄС дозволило б заощадити 1,38 млн. тонн палива в нафтовому еквіваленті [11]. Дослідження експертів в Україні показали, що питома вага сільського господарства в енергозбереженні найменша з усіх галузей і складає лише 3% (у житловому секторі – 62%) [12, с. 18].

Врожайність сільськогосподарської продукції України є дуже низькою, наприклад, для зернових: вдвічі нижча за середню по ЄС та втричі – за врожайність у Німеччині і Франції [13, с. 36].

Неоднозначною є ситуація і щодо якості сільськогосподарської продукції, особливо продуктів харчування. Світова спільнота під час усунення технічних бар'єрів у торгівлі намагається реалізувати принцип «один стандарт, одне дослідження, одна оцінка відповідності або одного разу досліджений приймається усюди». Цей принцип здебільшого відображений у ряді положень ЄС, суть яких полягає у чіткому розділенні обов'язкових та добровільних вимог до показників якості продукції, гармонізації вимог стандартів, технічних регламентів тощо.

Законодавство з контролю продуктів харчування у країнах ЄС має трирівневу структуру:

- 1) європейські регулюючі положення (рішення, директив);

- 2) національні регулюючі положення (закони, постанови);
- 3) регіональні норми (положення, ухвали, приписи).

В ЄС найважливіші показники безпеки сільськогосподарської продукції і продукції переробних галузей визначені у постановах та директивах і спрямовані на охорону здоров'я населення, інтересів споживачів (запобігання фальсифікації і шахрайства під час реалізації продуктів харчування), захист тварин, рослин і навколишнього середовища. Регулюючі положення європейського законодавства визначають конкретні рамки застосування національних і регіональних норм. Вони достатньо гнучкі й дозволяють здійснювати власне трактування національних регулюючих положень у будь-якій країні, яка є членом ЄС, не суперечачи при цьому європейському законодавству. Наприклад, законодавство Великобританії, яке регулює максимальний залишковий рівень пестицидів у продуктах харчування, базується на європейському законодавстві (Codex Alimentarius: Pesticidues in Food), у той самий час законодавчо встановлюється максимальний залишковий рівень пестицидів, які можуть бути у продуктах харчування, із врахуванням потреби у виробництві безпечних продуктів харчування. У випадках, коли немає встановленого максимального рівня вмісту пестицидів, він встановлюється національним законодавством на підставі аналітичних даних [14].

Оцінюючи можливості негативного впливу укладення Україною Угоди про ЗВТ з ЄС на експорт вітчизняних сільськогосподарських товарів до країн МС, слід також акцентувати увагу на тому, що ринок МС, за оцінками експертів Української аграрної конфедерації, складає всього 166 млн. споживачів з недостатньо високими доходами (на тлі 500 млн. споживачів у ЄС). При цьому частка взаємної торгівлі у складі загальної вартості експортних операцій для країн – членів МС у середньому становить 12%, а в ЄС приблизно – 65%. До того ж перспектива встановлення Зони вільної торгівлі України з ЄС може значно покращити обсяги експорту з України до ЄС, та й зовнішньо-торгівельний баланс з цим міждержавним утворенням. Бо майже увесь негатив від відкриття своїх ринків, у тому числі перед ЄС, Україна вже «спожила» після вступу до СОТ. Особливі сподівання покладаються на збільшення безмитного експорту до ЄС зернових культур (з 1 до 2 млн. т), цукру (30 тис. т), свинини (40 тис. т), яєць, м'яса птиці (20 тис. т). Водночас, у структурі експорту сільськогосподарських товарів до МС з України найбільшу частку займають молоко та молочні продукти (18%), какао та продукти з нього – 17%, жири та олії – 13%, алкогольні та безалкогольні напої – 8%, плодоовочева продукція – 6%, м'ясо та їстівні субпродукти – також 6% [6].

Таким чином, навіть у разі критичного посилення нетарифних обмежень з боку Росії та інших країн МС (що з огляду на вищенаведені аргументи є малореальним), під очевидною загрозою скорочення поставок можуть опинитися хіба що вітчизняні експортери молочної продукції (насамперед сироробні підприємства), яким буде відносно складно переорієнтуватися на ринки інших країн, зокрема країн ЄС, у зв'язку з високою конкуренцією та специфікою виробництва, зберігання і транспортування їхніх товарів.

Разом із цим в експертних колах побутує думка, що в Росії найближчими роками при зростанні обсягів споживання твердих сирів не передбачається відповідного збільшення їх виробництва. Таким чином, українські сиророби

мають потенційні можливості щодо заповнення вільної та зростаючої ніші на російському ринку сирів, яка за деякими підрахунками становить 350–400 тис. т твердого сиру. Крім того, за експертними оцінками, у рамках імпорتنних тарифних квот можуть бути збільшені обсяги експорту до МС низки інших українських сільськогосподарських товарів. Так, на 2012 рік імпортна квота МС на морожене м'ясо птиці становить 455 тис. т, а виробництво в Україні у 2011 р. було на рівні 79,9 тис. т мороженого та 719,2 тис. т охолодженого м'яса птиці і продовжує зростати значними темпами (найближчим часом – до 1,4 млн. т), що випереджають темпи споживання такого м'яса в Україні [6].

Окрім того, можна прогнозувати проблеми із забезпеченням населення Росії м'ясо-молочною продукцією власного виробництва, оскільки на сьогодні територія протяжністю понад 3,8 тис. км охоплена епізоотією африканської чуми свиней і вже знищено (спалено) близько 600 тис. свиней, а збитки становлять майже 2 млрд. дол. США. З початку 2013 р. зафіксовано 26 випадків захворювання, а загальна їх кількість, починаючи з 2007 р. – 430 [3].

Посол ЄС в Україні Ян Томбінські запевнив, що асоціація України з ЄС ніяк не зашкодить відносинам нашої держави з Російською Федерацією. За його словами, ця угода не є негативним інструментом, спрямованим проти співпраці України з іншими державами, зокрема з Росією. Він зазначив, що в ЄС, навпаки, зацікавлені в тому, щоб відносини між Україною і Росією розвивалися й надалі і були ще міцнішими. Томбінські нагадав, що коли Польща вирішила приєднатися до НАТО, в Росії також негативно поставилися до цього рішення, заявивши, що такий крок може поставити під загрозу відносини Польщі та Росії. Адаптація ж українських товаровиробників до стандартів і правил Євросоюзу, на переконання посла, створить симетричний ефект і на ринку Росії. А ось участь України в Митному союзі, на думку Томбінські, не створить такого ж симетричного ефекту для українських підприємців для їх участі на ринку ЄС [15].

Більше того, якщо глибше проаналізувати характер адаптації польської економіки, насамперед її агропродовольчого сектора, до вимог ЄС, привертає увагу той факт, що упродовж 90-х роках ХХ ст. зростання польського імпорту сільськогосподарських харчових продуктів було швидшим від експорту, обертаючись товарним дефіцитом, який утримувався протягом 1993–2003 рр. [16].

Ситуація кардинально змінилася з моменту оформлення членства Польщі в ЄС у 2004 р. Перші роки членства стали періодом дуже швидкого зростання торгівлі агропродовольчими товарами як імпорту, так і експорту. За короткий період Польща з імпортера продуктів харчування перетворилася на потужного експортера. Середньорічне позитивне сальдо у період 2005–2007 рр. становило 1,8 млрд. євро.

Динаміка імпорту сільськогосподарської продукції польського виробництва у 2001–2007 рр. наведена на рис. 1 (під «вироби» мається на увазі продукція агропродовольчої промисловості, «с/г продукція» – сільськогосподарська продукція).

Оцінюючи особливості зовнішньої торгівлі сільськогосподарськими товарами України на тлі вищенаведеного досвіду Польщі, слід зауважити, що після вступу до СОТ (протягом останніх чотирьох років) спостерігалися такі тенденції [2, с. 3]:

- майже вдвічі зріс загальний експорт сільськогосподарської та продовольчої продукції (світова продовольча криза, зростання світових цін, девальвація гривні підвищила конкурентоспроможність українських товарів);
- імпорт сільськогосподарської продукції є вдвічі нижчим від експорту (в середньому за 2008–2011 рр. позитивне сальдо зовнішньої торгівлі сільськогосподарськими товарами становило 5,9 млрд. дол. США);
- частка сільськогосподарських товарів у загальному експорті України збільшилась із 12% до 20%.

Слід однак зауважити, що у зв'язку зі вступом України до СОТ і лібералізацією торгівлі з країнами – членами цієї організації Росія висловила стурбованість можливістю зростання реекспорту Україною до Росії дешевих імпортованих товарів. Тому можна очікувати застосування РФ додаткових заходів щодо захисту російського ринку. Під нові обмеження може потрапити м'ясна продукція, рослинна олія, цукор, спирт [17].

За даними Спілки споживачів Російської Федерації, 9,5% продуктів харчування, які реалізуються у продовольчих магазинах цієї країни, не відповідають критеріям якості. Співробітники Росспоживнагляду провели 100 тис. лабораторних досліджень продуктів, які надходять у продаж, і виявили, що протягом останніх кількох років цей показник залишається стабільно незмінним [18]. Водночас, оглядачі російських ЗМІ, відзначаючи низьку якість продуктів харчування, які виробляються у РФ, підкреслюють ефективність законодавства західноєвропейських держав, таких як Швеція, Голландія, Бельгія та інші у сфері захисту споживачів, зокрема карні санкції за продаж неякісних продуктів у вигляді штрафів та повної заборони професійної діяльності [19].

Загалом, порівнюючи пріоритетні напрями формування торговельних відносин «Україна – ЄС» та «Україна – МС / ЄП», слід погодитися з думкою, що перший орієнтований на майбутні перспективи, тоді як другий зосереджений на вирішенні поточних нагальних питань [20].

У таких умовах, виходячи із функціонуючої у ЄС системи контролю за якістю продуктів харчування, яка повністю себе виправдала протягом багатьох років (а з огляду на перспективу Асоціації з ЄС така система буде

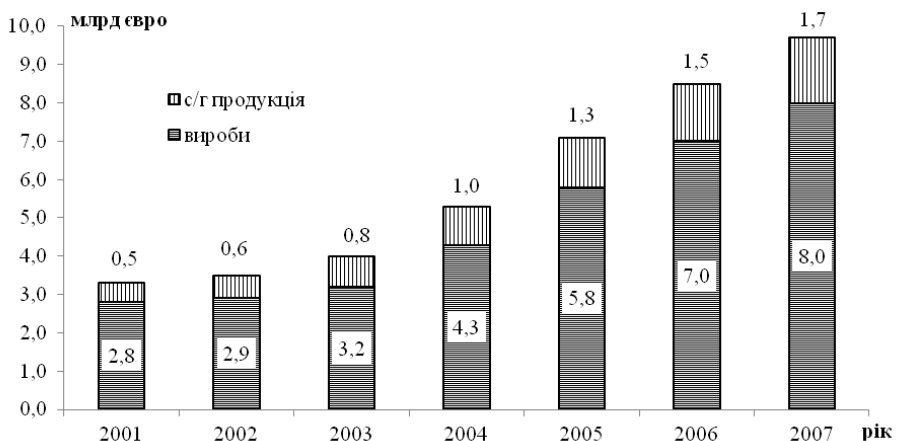

Рис. 1. Структура імпорту продуктів харчування Польщею у 2001-2007 рр. [16, с. 20]

запроваджуватися і в Україні), експорт та реекспорт сільськогосподарської продукції на російський ринок через територію нашої держави, швидше за все, залишиться життєво необхідним для повного задоволення споживчих потреб мешканців РФ. Таким чином, є всі підстави сподіватися, що після підписання нашою державою угоди про ЗВТ з ЄС нинішній рівень взаємовигідних зв'язків у торгівлі сільськогосподарськими товарами і продовольчою продукцією з Росією та іншими країнами МС збережеться і на майбутнє.

Перспективою подальшого дослідження у цьому напрямку є аналіз обмежувальних заходів, що застосовуються іншими державами у торговельних відносинах з Україною, та перспективи розширення цього переліку з огляду на можливе підписання Угоди про асоціацію з ЄС.

Список використаних джерел

1. Грохов А. ЕС и Украина: ассоциация или колонизация? / А. Грохов // Одна Родина. 08.02.2013. – Режим доступа : <http://odnarodyna.com.ua/node/11999>.
2. Кобута І. В. Оцінка впливу членства у СОТ на аграрний сектор України / І. В. Кобута // Чотири роки членства України в Світовій організації торгівлі: попередня оцінка економічних наслідків : круглий стіл. – К., 2012. – 26 листопада. – 13 с.
3. Чопенко В. Бережена корова / В. Чопенко // Дзеркало тижня. – 2013. – № 21.
4. Росія почала «сирну війну» проти України. – Режим доступу : http://www.bbc.co.uk/ukrainian/news/2012/01/120112_cheese_ua_ru_hk.shtml.
5. Відносини ЄС – Україна – Росія: проблеми і перспективи // Національна безпека і оборона. – 2012. – №4-5. – С. 22. – Режим доступу : http://www.razumkov.org.ua/ukr/files/category_journal/NSD_133-134_ukr_1.pdf.
6. Камо грядеші, Україно аграрна? До ЄС чи МС? – Режим доступу : <http://agroconf.org/content/kamo-gryadeshi-ukrayino-agrarna-do-ies-chi-ms>.
7. Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2012 році : стат. зб. / у 2-х т. Т. 2. – К. : Державна служба статистики України, 2013. – 239 С.
8. Україна в інтеграційних процесах на пострадянському просторі: моделювання альтернатив: аналітична доповідь. – К. : Національний інститут стратегічних досліджень, 2013. – 68 с. – С. 51.
9. Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2013 році : Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. – К. : НІСД, 2013. – 576 с.
10. Грабак Н. Х. Проблема енергозаощадження в АПК України та шляхи її розв'язання / Н. Х. Грабак // Наукові праці ЧДУ ім. П. Могили. – 2011. – Вип. 138. – Т. 150. – С. 83–89.
11. Январьов В. Ціна енергоефективності / В. Январьов // FINANCE. UA 31.10.2011. – Режим доступу : <http://news.finance.ua/ua/~2/0/all/2011/10/31/257165>.
12. Рейтинг енергоефективності областей України / Систем Кепітал Менеджмент, 2011. – 18 с.

13. Земля – село – люди – реформа : збірник аналітичних матеріалів Експертного форуму з питань земельної реформи. – К. : Легальний статус, 2012. – 96 с.
14. Дернович А. В. Мировой опыт регулирования качества и безопасности сельскохозяйственной продукции и продуктов питания / А. В. Дернович. – Режим доступа : <http://agriculture.by/?p=932>.
15. Асоціація з ЄС не зашкодить відносинам між Україною і РФ – Томбінські. – Режим доступу : http://www.novostimira.com.ua/povnyu_51729.html.
16. Przemys spo uyczy w Polsce / pod kierunkiem prof. dr hab. Romana Urbana; Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki ywno ciowej – Pa stwowego Instytutu Badawczego w Warszawie, 2008. 64 s.
17. Савін С. Економічні відносини України та Росії в контексті інтеграції та структуризації. – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/januar2009/22.htm>.
18. 9,5% продуктів харчування в магазинах Москви низького якості. 18.11.2011 / офіційний веб-сайт Співки Споживачів Російської Федерації. – Режим доступу : <http://www.potrebitel.net/main/news/58806>).
19. Романов А. Ситуация с качеством продуктов питания ухудшается. 21.02.2011 / А. Романов // Newsland. – Режим доступу: <http://newsland.com/news/detail/id/640091>.
20. Лагутов Ю. Україна між ЄС та Росією: стратегічний погляд. – Режим доступу : http://blogs.lb.ua/yuriy_lagutov/185648_ukraina_mizh_ies_rosiieyu.html.

Боршевский В. В. , Кулиш И. М. Перспективы развития продовольственного сектора Украины в контексте создания зоны свободной торговли с ЕС.

Проанализированы выдвинутые отечественными и зарубежными учеными аргументы относительно потенциальных преимуществ и рисков для отечественного продовольственного сектора в связи с перспективой подписания Украиной Соглашения об ассоциации и создании зоны свободной торговли с ЕС. Исследовано влияние активизации европейской интеграции Украины на формирование взаимоотношений с Российской Федерацией и другими странами Таможенного союза в агропродовольственной сфере. Ключевые слова: сельскохозяйственное производство, зона свободной торговли, Европейский Союз, Соглашение об ассоциации, Российская Федерация.

Borshevskyy V. V Kulish I. M. Prospects for the Development of the Food Sector in Ukraine in the Context of a Free Trade Area Formation with the EU.

Analyzed advanced domestic and foreign scholars arguments about the potential benefits and risks for the domestic food sector at the prospect of signing by the Ukraine Association Agreement and formation of free trade zone with the EU. The influence of activation of Ukraine's European integration on the formation of relations with the Russian Federation and other countries of the Customs Union in the agri-food sector. Key words: agricultural production, free trade zone, European Union, Association Agreement, Russian Federation.

Надійшло 05.08.2013 р.